

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.и.н. Милко Стоянов Палангурски –

член на научното жури по обявения конкурс за заемане на академичната
длъжност доцент в:

Област на висшето образование 1. *Хуманитарни науки*;

Професионално направление 2.2. *История и археология*;

Научна специалност *История на България* (Българската дипломация 1879-
1944 г.) за нуждите на

секция „*Нова българска история*“ в ИИСТИ при БАН

1. Данни за конкурса и процедурата

Конкурсът за академичната длъжност *доцент* в професионално направление 2.2. *История и археология* по научната специалност „*История на България*“ е обявен по аргументирано предложение на секция „*Нова българска история*“. Според акредитацията на НАОА от 18.11.2020 г., в Института за исторически изследвания при БАН научната специалност „*История на България*“ се обезпечава в организационно, административно и научно отношение от пет (от общо 8) секции, четири от които са базирани върху хронологичния обхват на изследванията по българска история и една на тематичен принцип: „*Средновековна история*“, „*Българите, Османската империя и Европа*“, „*Нова българска история*“, „*История на България след Втората световна война*“ и „*История на българския национален въпрос*“. Кадровото развитие на научните си сътрудници всяка секция планира съобразно необходимостта от специализирани изследвания по политическа, дипломатическа, военна, стопанка, социална и културна история. В случая секция „*Нова българска история*“ е защитила нуждата от хабилитиран изследовател в областта на дипломатическата история. Научният съвет на ИИСТИ е одобрил предложението и е взел решение да бъде проведен конкурс за доцент. (Протокол №10, т., 14 юли 2022 г.). Конкурсът е обявен в ДВ, бр.63 от 06.08.2022 г. След изтичане на двумесечния срок, по предложение на НС Директорът издава Заповед № 48/11.10.2022 г., с която назначава научното жури. В изпълнение на чл.24, ал. 3, т. 1–11 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Института за исторически изследвания при БАН за участие в конкурса са допуснати следните кандидатите 1. гл. ас. д-р Алека

Александрова Стрезова 2. гл. ас. д-р Войн Константинов Божинов. Данните за кандидатите и оценката на научните им трудове и дейност представям паралелно, по азбучен ред.

2. Данни за участниците в конкурса

Гл. ас. д-р Ал.Стрезова е магистър по история от СУ „Климент Охридски“ – 2006 г. Магистър по международни отношения от СУ „Климент Охридски“ – 2008 г. Била е учител и преводач в БТА. Обучава се като редовен докторант в секция „Нова българска история“ на ИИСТИ от 2008 до 2012 г. с прекъсване заради майчинство. Защищава доктората си през 2013 г. и от същата година е назначена в секцията за асистент, а през 2018 г. е избрана за гл. асистент.

Гл. ас. д-р В. Божинов е Магистър по история от СУ „Климент Охридски“ – 2001 г. Докторант е към същия университет в периода 2002-2005 г. Защищава доктората си през 2005 г. През същата година е избран за научен сътрудник II степен в секция „История на българския национален въпрос“ в ИИСТИ. От 2008 г. е научен сътрудник I степен в същата секция, а от 2013 г. е гл. асистент.

3.Наукометрични показатели.

Двамата кандидати имат изискуемата от закона защитена научна и образователна степен „доктор“. Гл. ас. д-р Алека Стрезова е с тема „Българските дипломати (1879–1912)“, а гл. ас. д-р Войн Божинов - с тема „Андрей Ляпчев – политик, държавник, общественик“, рецензирани според закона и верифицирани в НАЦИД. Представените трудове – монографии и статии показват, че и двамата кандидати покриват и значително надхвърлят необходимите минимални наукометрични изисквания на закона.

4. Хабилизационен труд и други публикации

И двамата кандидати в конкурса са представили своите хабилизационни трудове. Гл. ас. д-р Алека Стрезова се явява с „Последен по рода си. Д-р Георги Вълкович (1833-1892)“, 478 стр. Велико Търново, Изд. „Фабер“, 2022. ISBN 978-619-00-1475-1. Научни рецензенти са проф. д-р Р. Стоянова и проф. д.и.н. П. Стоянович, избрани при обсъждането и одобрението на труда в секция „Нова българска история“.

Монографията е посветена на живота и дейността на един от най-

значимите строители на нова България. Написана е на основа на огромен брой различни по вид и произход исторически извори, които са събрани от различни архивохранилища, от пресата, от дневници и мемоари на съвременници на събитията и т.н. Авторката показва много добро познание на историографските постижения. Тя представя жизненият път и професионалната кариера път на д-р Георги Вълкович като историческа личност със свое собствено присъствие и ръководни позиции в двата свята на българите – предосвобожденския и следосвобожденския. Основната цел на Алека Стрезова е не само да разкрие и анализира явлението „Вълкович“, но аргументирано и документално да докаже тезата си за съществения принос на Доктора към модернизацията на обществото и в империята, и в свободна България.

Авторката е успяла в тази си цел. Напълно логично тя проследява родовата връзка на Георги Вълкович, издънка на копривщенската чорбаджийска фамилия - джелепи и бегликчии Чалъковци. Малцина имат възможност да растат в подобна социална среда, която отгоре на това е доминирана от неговия род. Вълкович се ориентира към медицинското образование, специализира в Париж, а след това, напълно закономерно, започва кариерата на военен лекар в Османската империя. Европейският въздух, но и личните му качества го правят модернизатор по дух и, чрез Георги С. Раковски, логично обвързан с освободителна идея.

Страниците посветени на битието му като главен лекар на военната болница в Дамаск са несъмнен научен принос и показват как новото време прониква в тъмните дебри на империята, и как един човек едновременно намира място сред управленския елит и как този тип хора се приближават и идентифицират с българската кауза, постепенно оглавяват родната си общност и същевременно правят прощъпулник в дипломатията, преживявайки и недоверието на империята.

От този житейски период започва неговата дейност по изграждането на българската държава и автономната област. Той е сред малцината, които стават министри и от двете страни на Балкана, участва в изработването на Търновската конституция, създава административните системи на един румелийски директорат и две

княжески министерства по европейски образец, изобщо показва ни как действа един оформен държавник, политик и дипломат. А преди и по време на Съединението се озовава в любимата си роля на военен медик като главен лекар на Източния отряд на армията и спомага за оформяне параметрите на модерната военно-санитарна служба на държавата.

Българската криза обединява в едно националните сили и консерваторът д-р Г. Вълкович поема дипломатическа мисия в Цариград за период от 6 години в едно либерално министерство. Монографията описва действията на „очите и ушите“ на софийското правителство в Османската столица и спасяването на националния суверенитет, укрепване на Екзархията, идеята за железопътното направление към Македония и началото на построяването на църквата „Св. Стефан“. Достатъчно ярко поведение и главна роля, за да се мотивира политическото му убийство от страна на една велика сила.

Работата на Алека Стрцова по реконструирането на живота и дейността на д-р Г.Вълкович по съществува си е комбинация от персонална биография и история на българското дипломатическо ведомство. Този подход, както и професионалното научно-критично боравене с историческите извори са осигурили възможността на авторката да насочи фокуса към процеса на модернизацията на Османската империя, на Княжеството и Източна Румелия, което следва да се признае като основен принос на изследването.

Гл. ас. д-р В. Божинов представя монографията *Управлението на деветнадесетомайците 19 май 1934 - 22 януари 1935 година. ИК „Арка“*. С., 2017, 247 стр. ISBN 978-954-8356-62-6. Липсват данни за научна редакция.

Представената монография е от три глава, всяка от тях с от пет до седем параграфа. Първата представлява напълно излишен за темата опит за анализ на българската следвоенна история и най-вече функционирането на националните институции – конституционно устройство, парламента, държавния глава, партийните структури и изпълнителната власт. Целта според автора е да се направи съпоставителен анализ с основното изложение, но за мен те са създадени без историографски и исторически анализ на съществуващата литература и по-същество представляват лично мнение, което в науката е без значение, ако не е придружено от научно-

критичен анализ на изворите и историографията. Каквито и автори мнения да има всеки историк към Търновската конституция, подобно негативно отношение не може да се приеме и заради обстоятелството, че конституционните постановки издържат изпитанията на времето и са в основата на всичко позитивно в политическата история на страната. Същото важи и за внушенията за нелегитимност на държавния глава и въобще за ролята на монархията в историята на страната.

Другите две глави са посветени на създаването и развитието на Военния съюз и политическия кръг „Звено“, подготовката на преврата, персоналните мотиви за участие във властта, скритите политически механизми. Главната цел на монографията е да представи деветмесечната власт на деветнадесетомайците. Съюзът между звенарите и представителите на Военната лига се определя от автора като „деветнадесетомайство“ като е направен опит този термин да бъде напълнен със съдържание и неговото по-нататъшно съществуване и след кабинета на Кимон Георгиев. И тук възниква въпросът за хронологичната рамка на изследването. Разкъсването на съюза, или по точно изхвърлянето на звенарите от властта, не означава автоматично, че това е краят на деветнадесетомайския режим, тъй като другият двигател на промените – Военният съюз още дълго ще доминира и дирижира властта, преди цар Борис III да успее да прибере окончателно военните в казармата. Затова остава неясно, защо втория кабинет на превратаджиите не се разглежда от автора, което влиза в противоречие със заглавието.

Опитът за реконструкция на дейността на „Звено“ на фона на европейската действителност, като се прави сравнение със „санацията“ в Полша, португалският режимът на Салазар и диктатурата на крал Александър в Югославия е логичен. Но до анализ, доколко режимът е инспириран и подкрепян от външни сили, авторът не стига и избягва този ракурс. В тази посока, твърдението, че идеята за съсловността е звенарско дело увисват, тъй като идейните корени на тази идея са видими и без специално изследване, въпреки присъствието им в програмните документи на кръга.

Показаната структура на властта, характерна за режима е приемлива и има своето място в историографския процес. Дискусията със съществуващата историография е коректна и отхвърлянето на някои

съществуващи тези е приемливо. Използваните извори са сполучливо включени в текста. Изследвани са всички мероприятия на властта – кадрова политика, структура на държавната администрация, стопанските преобразования, Дирекцията за Обществена обнова и т.н.

Изводите са направени чрез изворов материал, вестникарските публикации, спомени и др., но при ясно забележимо отсъствие на архиви. Страниците посветени на идеологията на деветнадесетомайците, техният стремеж за обновяване на държавата и за излизане от кризата са коректни. Ценни са редовете посветени на въвеждането на нова администрация и сблъсъка на деветнадесетомайците с монарха. Тук е мястото да спомена, че не мога да приема твърдения от типа, че военният преврат е „безалтернативен“, тъй като самият автор показва, че за кратко време авторите му са „пенсионирани“ от историческия процес и изхвърлени от властта, въпреки направените дълбоки „преобразования“ срещу демократичния ред, което впоследствие ще се окаже натрупване на опит за минимализиране на правата и свободите на гражданите.

Участниците в конкурса имат и публикувани монографии, които не са представени като основен хабилитационен труд. Гл. ас. д-р Алека Стрезова - Българската дипломация. Институции и представители. 1879-1918. С., „Авангард прима“, 2017. ISBN 978-619-160-862-1 Научен редактор: доц. д-р Росица Стоянова; рецензент: доц. д-р Василка Танкова;

Монографията е посветена на развитието на дипломатическата служба на страната при първите двама владетели и представлява разширен вариант на текстове използвани в докторската дисертация и чисто нови изследователски постижения. Анализирани са нормативните актове, които разглеждат дипломатическата кариера и структурата на Централното управление на Министерството на външните работи и изповеданията, финансирането, щата и изграждането на дипломатическата мрежа – от балканските държави, към европейските столици и накрая в САЩ. Обръща се внимание и на консулската мрежа на България. Изложението представя отново биографиите на редица забравени дипломати – министри и дипломати, част от тях непознати.

Извън хабилитационния труд, но също в посока на декларираните си научни интереси е участието на **гл. ас. д-р В. Божинов** в колективната монография „Национално могъща и обединена България. Формациите на радикалната десница и националният въпрос. ИК „Гутенберг“. С., 2014 (в съавторство с Николай Поппетров), 273 стр. (авторство стр. 31-45, 64-121, 156-181). ISBN 978-619-176-023-7. Страниците, които са обявени за негови авторски постижения са посветени на няколко организации, които са в обсега на неговата научна дейност още от докторската му дисертация и хабилитационния труд. Направен е анализ на структурата, функциите и дейността на тези организации. Прави се опит да се отчетат различните програмни и идеологически виждания на тези организации.

Освен книгата, която е плод на докторската дисертация: „Земното кълбо не престава да се върти, ако ние и да спим. Разказ за живота на Андрей Ляпчев“. С., 2005, 242 с. ISBN 954-607-679-1 в списъка е и друга – „Андрей Ляпчев“- ИК „Кама“ , но тя е без научен апарат. Войн Божинов представя три монографии, които не могат да се отнесат към научната специалност „История на България“ в периода на новата българска история: „Република Македония в съвременната геополитика“. ИК „Гутенберг“. С., 2017, 314 стр. ISBN 978-619-176-106-7; „Социалистическа Югославия в агония 1980-1989“. С., ИК „Арка“, 2019, 240 с. ISBN 978-954-8356-67-1; „Социалистическа Югославия в разпад 1989-1992“. С., ИК „Арка“, 2021, 280 стр. ISBN 978-954-8356-69-5 На основание на изворите, които са използвани за написването им, те могат да бъдат отнесени към политологията, тъй като използваните източници са повече с публичен произход, извлечени основно от медии и интернет пространството. Книгите имат за цел да покажат промените в постюгославското пространство, на основание геополитическия разлом след края на Студената война. Те са обаче изцяло извън тематиката на конкурса, а като научна продукция вече имах възможност да давам становище и в друг конкурс, който беше посветен на българския национален въпрос.

Гл. ас. д-р Ал. Стрезова има публикации във всички показатели от 6 до 10 в група Г от минималните научни изисквания: В научно отношение те покриват няколко сфери:

Изследванията върху МВРИ са две, едното на френски език, и са в сфера, която е основна за кандидатката. Показва се и консулска мрежа,

законодателната рамка, бюджетните разходи, рекрутирането на дипломатически персонал и щата и др. Самостоятелен акцент е проучването на създаването, развитието и състоянието на мрежата от търговски агентства в Османската империя и тяхната роля за функционирането на българския етнически елемент в империята, между Екзархията и ВМОРО.

Основен акцент в заниманията на кандидатката е просопографският профил на дипломатите като обществена група. Отделни изследвания са посветени на родените и израсли в Бесарабия и Цариград дипломати, като се показва тяхното оформяне като наследници на български емигранти, произхода им от семейства на лидери на общността, получаване на завидно за времето си образование и въобще единната матрица на оформяне на персоналният облик. Естествено да се появят и изследвания на действията на дипломатическите представители в Цариград и тяхната роля за национална еманципация от сюзерена. С подобен заряд и постижения е статията и за дипломатическите агенти в Австро-Унгария, от откриването на първото дипломатическо агентство в столицата на велика сила през 1889 г. до признаването на независимостта на през 1909 г. Разгледани са биографиите на девет представители в австроунгарската столица и текстът анализира по какъв начин всеки съдейства за развитието на двустранните отношения. Две статии показват контактите с две от Великите сили – САЩ и Япония.

В областта на мемоаристиката и изворознанието Стрезова има няколко публикации. Трябва да се отличат докладите на английския генерален консул Уилям Палгрейв по време на работата на Учредителното събрание през 1879 г. Успешен микс между мемоаристика, официални документи и лично изкуство е статията за Ст. Петров-Чомаков. Подбраните документи дават нов поглед към историческия процес.

Тя е съставител и редактор е на книги в тази област - **Петър Матеев. Автобиография. Спомени. Дейност.** Съст. А. Стрезова, Стр. В. Панайотов. С., Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2017. ISBN 978-954-322-907-9. Тя е от две части – академична студия, с автор д-р Ал. Стрезова. Въз основа на богати извори и изследователски данни авторката разказва за слабо познатия досега в изследванията българин, за неговия живот, професионална и обществена изява. Голяма част от приведените извори от домашен и чужд характер се привеждат в научно обращение за пръв път.

Втората част на книгата е изворовият текст – автобиографията, спомени и дейност на Петър Матеев и научните бележки по текста са също на д-р Алека Стрезова.

Трябва да се подчертае, че тя има афинитет към публикуването на документи, защото под нейна редакция е издаден и дневникът на Никола Стоянов Н. Стоянов. *Живот и дейност: мемоари (1875-1939). Дневник (1940-1944)*. Стрезова, А., К. Анчова. (състав., предговор, бележки). С., Издателство на НБУ, 2020, 771 с. ISBN:978-619-233-102-3. Тя участва в сборници за участието на лица в Балканската и Първата световна войни, както и енциклопедия за жените в науката

Разнопосочността и многопосочността на проучванията по българска история на Ал. Стрезова се вижда и от публикациите ѝ на извори от Истанбулския османски архив. Те съдържат нови и непознати данни за революционното движение и В. Левски, които бързо намират научно признание и влизат в историографски оборот. Кандидатката засяга и теми за историята, паметта и травматичното минало, с проучването си за паметта за Първата световна война в България. Това е поглед върху разнообразни материали, свързани с темата и има за цел да представи съществуващите настроения и възприемането на това важно събитие. Освен традиционния исторически поглед към войната се появяват и теми като социалната травма, историята на жените, санитарните грижи и др.

Гл. ас. д-р Войн Божинов също има публикации във всички показатели от 6 до 10 в група Г от минималните научни изисквания, с изключение на Показател 8. Студии, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация. В своите статии авторът се е концентрирал в няколко направление. Това са отношенията с Османската империя при обявяване на независимостта на страната, другите са концентрирани около войните, сформирването и качествата на десния политически сектор, проучвания върху политическата съдба на няколко сериозни личности от следвоенната история на страна. Отделно ядро са статии и студии, които са свързани със съдбата на разпадаща се Югославия, и които не се отнасят до историята на нова България.

И двамата участници в конкурса имат цитирания и рецензии в показаните от законодателя възможни източници, като далеч надминават

минималните показатели. Това показва, че те са познати на научната общност и техните трудове са в научен оборот. Те също имат участие в научни проекти на международно и национално ниво. И двамата са с добра методологична подготовка и с професионално отношение към изворовия материал и постиженията на колегията.

Гл.ас. д-р Алека Стрцова вече е изграден учен, който притежава собствен място в историографския процес: с много ясна и точно определена сфера на научно проучване – българската история. Нейната научна концентрация е върху развитието на дипломатическата история на страната, българският политически, стопански и обществен елит, възрожденската история, еманципацията на жените, документалното наследство и др. Анализите и привлечения в научен оборот изворов материал е лично обработен и интерпретиран. Представените от нея тези имат своето място и живот в научното пространство и много бързо намират отражение в историографския процес. След защитата на образователната и научна степен доктор, тя има забележимо израстване в научно отношение. Трябва да подчертая, че представеният хабилизационен труд и огромен брой от статиите и студиите са изцяло посветен на тематиката на конкурса и покриват направлението История на България. Тяхната разнопосочност като сфери на изследване показва, че компетенциите на кандидатката са достатъчни за превръщането и в авторитетен изследовател на близкото минало на страната.

Гл.ас.д-р В. Божинов концентрира своите изследвания основно към вътрешнополитическия живот на страната, историята на Югославия и съдбата на република Северна Македония. Развитието след придобиването на образователната и научна степен доктор е видимо и достатъчно ясно отразено в научната продукция. Анализът на представените изследвания обаче показва, че те са извън основните параметри на научната специалност на конкурса – „История на България (1879-1944)“. Насочени са предимно към международните отношения на Балканите в модерно време и са повече в сферата на политологичния анализ.

В заключение искам да подчертая, че представените изследвания и извършената изследователска работа ми дават основание да заявя, че участниците в конкурса са изследователи, които покриват изискванията за заемане на академичната длъжност „доцент“. Всеки от тях има нужния за

това научен багаж. Но като се има предвид качествата на хабилитационните трудове, изследователският профил и темата на конкурса: **„История на България (Българската дипломация (1879-1944))“** моето предложение за класиране при избор на академичната длъжност „доцент“ е:

1. гл. ас. д-р **Алека Стрезова.**
2. Гл.ас. д-р **Войн Божинов**

проф. дин Милко

Палангурски